

Рефераты выголошенѣ на III. загальномъ з'ѣзду Т. П. П. Р.

А. Волошин :

Демократична школьна система.

(До пытання новелизаціѣ шк. законѣв.)

Были часы, коли о школѣ старалася лиш родина, пѣзнѣйше лиш церков; горожанскѣ громады и держава як содержователѣ школ выступили лиш послѣ реформаціѣ.

Теперь в многих державах майже всѣ права содержаня школ монополизуе политична власть.

Єднако мусиме смѣло вглянути в очи тым, котрѣ проповѣдують державный монопол школьництва и розбирати дѣло, ци є то в интересѣ культуры и благобыта горожан. Педагогѣв и родичѣв ученикѣв интересують при тѣм моменты педагогичнѣ, психологичнѣ, историчнѣ и господ. культурнѣ.

Лиш такою чисто обективною анализою сего пытання можеме пересунути вырѣшенє єго из дороги національных и религійных борьб на дорогу чисто рѣчеву.

Вже минули часы диктатур ци-то монархистичных, ци клас феудальных або инших и з поступом свободы культуры розвиваєся и идея демократизаціѣ школьноѣ системы.

Минули часы религійноѣ диктатуры, часы „*cuius regio, illius religio*“, минають вже и часы пѣдбиваня слабших народѣв культурѣ сильнѣйших.

Упадає и гасло „*omnipotentiae*“ державы и вытворюєся интернаціонала культурна, признанє загальных интересѣв культуры.

Се и характеризуює тенденціѣ школьноѣ реформы у всѣх культурных державах.

Розвиток школьноѣ системы можеме пѣдѣлити на слѣдуючѣ головнѣ doby :

1. Монопол так зв. культурных языкѣв над другими, як напр. грецька, потѣм латинська культура ;

2. монопол церкви над школами ;

3. націоналізація школ, кооперація городѣв и держав з церковю ;

4. боротьба против церковного монополю, школы безконфесійнѣ, монополь державный;

5. боротьба против денаціоналізаціѣ, школы минорит;

6. цѣлковита демократизація шкільноѣ системы.

На цій території все еще панує дух бывшоѣ мадярскоѣ шкільноѣ системи, котра головный свѣй напрям достала в либеральном законѣ XXXVIII 1868. Сесь закон постановив принцип, що дѣтина в материнскомъ языкѣ має доставати науку и никого не може примушовати, щобы дѣтину виховувати в школѣ другоѣ націѣ або религіѣ.

Закон тот признав от сякѣ типы шкѣл:

1. сѣльска, по предписам §-ѣвъ повиннось основати и содержувати школы вяже лиш громаду;

2. церковна; кожда церковна община має право, але не повинна поздержувати школу;

3. державна, яку може основати держава всягды, где то уважас потрібным;

4. приватна.

Министер шк. барон Етвеш, автор сеѣ системы, хотѣвъ выкликати благородне соперництво мѣж школами и хотѣвъ удовлетворити и принцип демокраціѣ, обезпечивши для шкільноѣ администраціѣ основу автономіѣ.

Але познѣйшими законами тот напрям змѣнивсь не в дусѣ еволюціѣ, но в дусѣ реакціѣ и упадку, ибо державна школа из одноѣ части стала ся безконфесійною, из другоѣ части институцією денаціоналізаціѣ немадярскихъ народѣвъ.

Що виховати морально без религіѣ не мож, се не треба доказувати, також и то ясно, що цѣлею школы не може быти боротьба против родного языка.

Духу закону Етвеша протививсь закон XVШ/1879, котрым были заборонено учити учителям в немадярскихъ школах не значим по мадярски, и язык мадярский стався обовязковым предметом всеѣх немадярскихъ шкѣл. Еще дальше пошов закон XXVII/1907. (закон Аппонѣя), котрый вже од I. классы нар. школы мадяризує и дуже строгѣ §-ы постановив против немадярскихъ культур.

В Австріѣ, где не было такоѣ пануючоѣ націѣ, — якоу были мадяре в Мадярщинѣ —, але доста сильнѣ народы боролися против германізаціѣ з стороны династіѣ и нѣмецкоѣ

шляхты, вже законом 1869. рока были забезпеченѣ права не-германскихъ народѣвъ постановами о такъ зв. миноритныхъ школахъ.

Въ новѣйшихъ часахъ особливо двѣ крайности перешкоджують свободному розвитку системы школьнѣвъ, и то :

1. комунизмъ,
2. фашизмъ.

Що диктатура комунизма є шкодлива для культуры, то не треба доказувати, ибо то доста ясно и смутно представляє страшный упадокъ моральности и госп. благобыта в такъ зв. совѣтскихъ державахъ.

Менше шкоды приносить, єднако такожъ задержує розвитокъ школьництва диктатура фашизма, котрый всѣ другѣ чинники культуры поѣдає одному и то національному.

Сесѣ двѣ крайности и борються при новелизаціѣ школьноѣ системы, якъ то было недавно в Нѣмеччинѣ, где демократичный проектъ правительства выкликає сильный odpor соціалистѣвъ в Австрій и Франціѣ.

Въ культурно развитыхъ державахъ надъ сими крайностями забирає верхъ принципъ свободы культуры, якъ то сталося в Голландіѣ.

Задачею новелизаціѣ школьныхъ законѣвъ в Чсл. республицѣ министры школьныхъ дѣл означовали головно в слѣдующихъ :

1. Унификація,
2. приспособленє дотеперѣшныхъ законѣвъ к потребамъ дальшоѣ демократизаціѣ школьноѣ системы.

Що може принести для насъ тота реформа ?

Министеръ шк. Др. Годжа проголосивъ, що намѣряє подати 3 законопроекты :

- 1) законопроектъ о *типахъ школъ*, се буде *унификаційный законъ*,
- 2) законъ о *школьныхъ радахъ*, то є администрація школъ в дусѣ *автономіѣ* и
- 3) законъ о *педагог. академіяхъ*, то є змѣна способу образованя учительства.

Який має быти змѣстъ сихъ законѣвъ, то зависить одъ компонентѣвъ парламентарныхъ силъ.

Одна часть партій, котра стоить на основѣ *позитивно-религіійной*, жаєє забезпечити право религіійного вихованя. Друга часть, безвѣрна, борєся за *лаицизацію* школы безъ огляду на то, що непозволити великоѣ части родичѣвъ вы-

бирати для своих дѣтей напрям культуры, одповѣдающий их свѣтогляду, с не лиш недемократичным, але актом диктаторским, учинком насильствія. Сюда принадлежать коммунисты и радикальна часть соц. партій.

Большинство сторонниковъ религіяного вихованя и соціялиствъ стремяться обезпечити славянсько-національный характер культуры и туй опять стрѣчасемя з крылом *фашиствъ*, котрѣ нетерпимо односяться до потреб нечеськоѣ культуры в републицѣ.

Культурный интерес П. Руси не цѣлком ровняеся з интересами историчных земель. Е много моментѣв, якѣ там дозрѣли, а у нас еще далеко суть од того розвитка.

Наша культурна традиція остро противиться кождым змаганям до ланцизаціѣ школ, а наш народный интерес мусить глядати сторонниковъ против денационализаторских тенденцій фашиствъ. Нашѣ культурнѣ потребности примушуют нас подперти кождого, кто голосить *свободу науки и автономный характер школьноѣ администраціѣ*.

Та який тип школьноѣ системы обезпечив бы нам найльшише такую нам потрібну свободу?

Чи задержати дотеперѣше соперничество державных школ з церковными? Чи остатися при тѣм, що характер держ. школы має быти безконфесійный? Чи одповѣдають вповнѣ школы церковнѣм принципам демокраціи и автономии?

Безусловно е то важным правом, чтобы кожда церковна община могла собѣ заосновати и выдержовати школу, але то все не можеме назвати здобутком современного житя, що в одном селѣ 500-1000 % церк. подати платить вѣрник, а в другом 5-10 %. И то не можеме назвати культурным интересом, що при нынѣшном устройствѣ администраціѣ церк. школъ найважѣйший аппарат, то е центральный инспекторат не має доста прав, а особливо не має достаточноѣ *матеріальноѣ силы* для того, чтобы фахово и певно мѣг управлять школами, доставляти им здобутки современной педагогики.

Правдою е и то, що держава повинна респектовати религіѣ своих горожан и не може позволить, чтобы еѣ школы примушовали дѣтей горожан иншоѣ религіѣ виховатися в дусѣ религіѣ бѣльшинства.

Але зато из того не выходит, що держава має быти

безбарвна, безконфесійна, ибо се противиться цѣлям выхования.

Сѣ недостатки мож доповнити або путем *церковнои автономии*, або так зв. *голандскою системою*, котра в рамках державных школ признае право родичам требовати релігійный характер для школы своих дѣтей, подобно тому, як были обезпеченѣ права школ меншинств в австрійском шк. законѣ. Миноритнѣ школы были державными, еднако служили цѣлям культуры не пануючоѣ нациѣ, але меншинства.

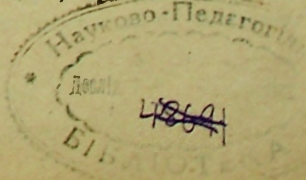
Так само мало бы обезпечитися и право вплива релігій. В котром селѣ жие народ гр. кат. вѣры, родичѣ можуть требовати, обы школа мала гр. кат. характер, а если е там в достаточном числѣ школярѣв иного вѣроисповѣданя, то и родичѣ сих мають право требовати для класы своих дѣтей учителя своеѣ вѣры и выхования в дусѣ своеѣ релігій.

Знаючи то, шо народ наш так тяжко zorganizовати для якоѣсь цѣли и шо лиш з великими трудностями мож примусити нашего земледѣльця, щобы заплатив шк. дань и на свою церк школу, знаючи то, як много бѣдують предсѣдатель церк. школьных рад и учитель, пока перефорсируют, щобы церк. школа была выбѣлена, пристроена, щобы было доста палива и пр., мусиме требовати змѣны дотеперѣшноѣ системы орг. церковных школ и стояти або за тым, щобы путем *церковнои автономии* была зцентрализована администрация церковных школ, або подперти сторожников *голандскои системы*.

Если бы в нашой републицѣ побѣдила голандска система, тогды на П. Руси из огляду на нашѣ автономии права всѣ школы мали бы характер *краевых* школ, администрованных краевыми, окружными и сѣльскими школьными радами, при чом кожда релігія и кожда миноритна нация мали бы право требовати, обы школа их дѣтей мала характер их релігій и их народности и щобы и в школьных радах був окремый оддѣл для тых школ,

Розумѣся, шо такой закон школьный мав бы у нас силу лиш дочасного упорядкованя *до созваня сойма*, котрый по конституции мае конечно вырѣшити нашѣ школьнѣ дѣла.

Мы, як Пед. Т-во, не политизуеме, но говориме о наших культурных потребах, о способѣ упорядкованя наших

шкільних дѣл, без огляду на то, хто проведе упорядковане, сойм або парламент.

Мы, як педагогикки и як родичѣ ученикѣв дивимеся на реформу школьну из точок погляду

- 1) педагогичных,
- 2) культурно-историчных,
- 3) господарских

и констатусме, що новелизація шк. законѣв у нас є дуже потрібна, але тота реформа має бути така, щобы могла удовлетворити нашим духовным, народным и господарским интересам.

Прото стоиме мы на основѣ *повночь свободы научованя*, як головного принципу демократичного устройства шкільництва.

Иван Кузьма:

Выдавництво книжок для народных шкѣл.

(Реферат читаний на III. заг. зборах Пед. Т-ва Пѣдк. Руси).

Послѣ переворота, з початком нашего одродженя справа выдаваня книжок для нар. шкѣл була в смутном положеню, а то тому, бо одповѣдних учебникѣв окрем азбуки, читанки и граматикки Волошиновоѣ зовсѣм не малисьмо. Що тут робити, як боротися з недостатками и яким способом доповнити их так, абы вѣдповѣдали вѣку и духу сего часу. Сим питанем був занятый кожый. Активнѣйшѣ члени учителсьтва поправдѣ дораз з початком нашего одроженя збратилися на пораду, но на жалѣ з причины повстаня языкового питаня до сего часу дуже мало зробили и сяк дѣло приходило вже майже до забутя.

Пѣзнѣйше сю важну справу однак оживило и выдвигнуло в дѣйсну чинность П. Т. Пед. Т-во, як науковий чинник взялося живо до працѣ и пѣд коротким часом показало великѣ успѣхи. Од початку своего истнованя до днешнього дня напружило всѣ своѣ силы, щобы який результат показати, а тому, що до сего часу не осягло своѣй цѣли так, як оно на-